Arbetsmiljön i statlig sektor år 2007

Rapportserie 2008:3

Arbetsgivarverket

Arbetsmiljön i statlig sektor år 2007

2008-09-01
Dnr. 0809-0463

Innehåll

Arbetsmiljön i statlig sektor år 2007 **3**
Inledning 3
Statsanställda är mycket nöjda med sitt arbete 4
Statsanställda är nöjda med sina arbetstider 6
Statsanställda har större inflytande på arbetet 8
Inte lägre i tak bland statsanställda 10
Mindre fysiska besvär hos statsanställda 11
Statsanställda har större möjligheter att lära nytt och utvecklas 15
Arbete vid dator mer vanligt förekommande i staten 16
Sjuknärvaro lika vanligt bland statsanställda 16
Konflikter, mobbning och trakasserier 17
Våld eller hot om våld mindre vanligt för statsanställda än andra offentliganställda 21
Systematiskt arbetsmiljöarbete vanligare på statliga arbetsplatser 22
Statsanställda något mer optimistiska om sina framtidsutsikter än tidigare 22
Bilaga 1 Arbetsmiljöundersökningen 24

Figurförteckning

Figur 1 Upplevelser av den egna arbetssituationen år 2007, procent 5
Figur 2 Andel som är nöjda respektive missnöjda med arbetet 1991–2007, procent 6
Figur 3 Andel som är nöjda med sina arbetstider, respektive inte kan påverka sina arbetstider1991–2007, procent 7
Figur 4 Inflytande, stress och uppskattning år 2007, procent..... 9
Figur 5 Andel som upplever för stort respektive för litet inflytande 1991–2007, procent 10
Figur 6 Andel som anser att det alltid/för det mesta är svårt att framföra kritiska synpunkter på arbetsförhållanden 1999–2007, procent..... 11
Figur 7 Kroppsliga och fysiska besvär år 2007, procent 12
Figur 8 Andel som varje vecka har svårigheter att koppla av tankarna på arbetet respektive har svårigheter att sova pga. tankarna på arbetet 1991–2007, procent 14
Figur 9 Andel som upplever att de har stor arbetsbelastning och för mycket att göra åren 2005 och 2007, procent..... 14
Figur 10 Andel som uppger att de gått till jobbet trots att de borde ha stannat hemma pga. sitt hälsotillstånd 2001–2007, procent 17
Figur 11 Andel kvinnor som är indragna i konflikter på arbetsplatsen, upplever sig ha blivit utsatt för mobbing, våld eller hot om våld eller trakasserier år 2007, procent 18
Figur 12 Andel män som är indragna i konflikter på arbetsplatsen, upplever sig ha blivit utsatt för mobbing, våld eller hot om våld eller trakasserier år 2007, procent 19

Figur 13 Andel kvinnor som upplever sig blivit utsatta för trakasserier grundade på kön respektive sexuella trakasserier 1995–2007, procent 20
Figur 14 Andel som har blivit utsatta för våld eller hot om våld år 2007, procent 21
Figur 15 Andel som tror sig lätt få ett likvärdigt arbete utan att behöva flytta samt andel uppger att det finns risk för permittering / uppsägning 1993–2007, procent .. 23

Tabellförteckning

Tabell 1 Sysselsattas syn på arbetstid respektive deras möjligheter att påverka sina arbetstider år 2007, procent 7
Tabell 2 Andel som anser att arbetet är komplext och ger utvecklingsmöjligheter, samt förekomst av krav på utbildningsbakgrund respektive lärotid/ introduktionsutbildning för att klara av arbetet år 2007, procent 15
Tabell 3 Andel som använder datorer samt stillasittande arbete vid datorer år 2007, procent 16
Tabell 4 Omfattning av arbetsmiljöarbete på arbetsplatserna samt andel som har tillgång till företagshälsovård år 2007, procent 22
Tabell 5 Respondenterna i arbetsmiljöundersökningen år 2007 uppdelat på kön och arbetsmarknadssektor 24

Arbetsmiljön i statlig sektor år 2007

Inledning

Sedan 1989 har Statistiska Centralbyrån (SCB) på uppdrag av Arbetsmiljöverket (AV) vartannat år genomfört en arbetsmiljöundersökning. Nyligen presenterade SCB resultatet av 2007 års arbetsmiljöundersökning uppdelade på näringsgrenar och yrkesgrupper. Arbetsgivarverket har beställt en bearbetning av SCB för att få resultaten uppdelade på kön och arbetsmarknadssektor (statlig, primärkommunal, landstingskommunal och privat).

Arbetsmiljöundersökning omfattar numera ca 130 frågor inom olika områden ställda genom telefonintervju och postenkät till sysselsatta individer som deltog i Arbetskraftsundersökningarna. Sammantaget besvarades enkäterna av 10 600 personer, varav knappt 600 var anställda i staten. Denna rapport presenterar ett urval av undersökningsfrågorna för att belysa arbetsmiljön i statlig sektor i jämförelse med andra sektorer och arbetsmarknaden som helhet. Tonvikten ligger på frågor kring den psykosociala arbetsmiljön och stressfaktorer, det vill säga det som också är mest aktuellt för den statliga sektorn. Andra områden som tas upp är fysisk ohälsa som kroppsliga besvär, sjuknärvaro, hur de sysselsatta upplever sitt arbete och de sysselsattas syn på sin framtida arbetssituation.

Generellt så är personer som har arbete i hög grad friskare än de som står utanför arbetslivet. Forskare har under senare år talat alltmer om friskfaktorer och de processer inom arbetslivet som genererar hälsa. En friskfaktor är en företeelse som förekommer i den enskilda människans arbets- och/eller totala livsmiljö och levnadsmönster och ger denne förutsättningar för att fungera optimalt, utvecklas och må bra i arbetslivet. På många sätt kan arbetslivet sägas vara en bidragande orsak till att människor bibehåller och stärker sin hälsa.

Det råder allmän konsensus om att det är viktigt med god arbetsmiljö och att en god arbetsmiljö främjar både effektivitet och arbetsglädje. Relationen är ömsesidig, en effektiv verksamhet bidrar till arbetsglädje och stolthet hos de anställda vilket i sin tur bidrar till en god arbetsmiljö. På ett likartat sätt påverkas individens hälsa av arbetsmiljön. Dessa mekanismer är dock komplexa och det är svårt att dra några enskilda långtgående slutsatser av undersökningen. Därför kommenteras detta i fortsättningen oftast inte i närmare i anslutning till presentation av resultat.

En långvarig (kronisk) stress har i forskningen representerat en faktor som ökar risk för ohälsa. Ett exempel på detta är krav-kontrollmodellen som utvecklats av den svenske forskaren Thöres Theorell i samarbete med amerikanen Robert Karasek. Enligt teorin är höga krav i kombination med dålig kontroll över arbetet och brist på socialt stöd den

viktigaste orsaken till stress i arbetslivet. Andra faktorer som genom ökad stress medför risk för ohälsa är exempelvis brist på utveckling, mening och status.

Medarbetarskap och ledarskap är generellt mer betydelsefullt för arbetsmiljön på de flesta statliga arbetsplatser än de fysiska arbetsmiljöfaktorerna. Därför är huvudfokus i denna rapport på den psykosociala arbetsmiljön. De flesta statliga myndigheter har generellt en god fysisk arbetsmiljö. Få statsanställda utsätts för vibrationer, buller, kemikalier och påfrestande arbetsställningar. De 567 personer inom statliga myndigheter som har besvarat frågorna i undersökningen representerar en mångfasetterad arbetssituation och därför är det inte möjligt att dra några slutsatser om enskilda statliga arbetsplatser utifrån den generella bild som denna rapport ger. En faktor har dessutom olika betydelse för olika individer och den bild en arbetsmiljöundersökning ger överensstämmer inte alltid med den enskildes upplevelse av arbetsmiljön.

Statsanställda är mycket nöjda med sitt arbete

Av figur 1 framgår det att anställda i staten sammantaget i större utsträckning än sysselsatta i allmänhet upplever sitt arbete mer positivt. Detta gäller särskilt den fysiska arbetsmiljön där svaren på frågorna i samtliga fall är mycket mer positiva än för samtliga sysselsatta. På 16 frågor av 28 skiljer sig statsanställdas svar på ett positivt sätt signifikant från svaren från samtliga sysselsatta. En större andel statsanställda än i övrigt på arbetsmarknaden upplever exempelvis att de har ett omväxlande, obundet, meningsfullt arbete som de i det stora hela är nöjda med.

I enbart ett fall upplever statsanställda arbetssituationen mer negativ än samtliga sysselsatta. En högre andel statligt anställda anser att de har för svåra arbetsuppgifter. Även i tidigare arbetsmiljöundersökningar har staten särskiljt sig på detta sätt. På resterande 11 frågor upplever anställda inom staten sin arbetssituation likartad jämfört med sysselsatta i allmänhet.

I figur 1 illustreras svaren från en del i enkätundersökningen där det uttryckligen frågas om hur den svarande upplever arbetssituationen. Frågorna skiljer sig därmed från flertalet övriga frågor i undersökningen, där syftet är att försöka få en mer objektiv bild av arbetsmiljön. Exempelvis kan svaren indikera om upplevelse av att vara nöjd med sitt arbete, arbetsbelastningen är alldeles för hög, arbetsuppgifterna alltför svåra för den egna förmågan eller omvänt för enkla. Man kan också uppleva arbetet som psykiskt påfrestande, enformigt eller bundet och ofritt. Frågor om i vilken grad man är nöjd med sitt arbete och om man upplever sitt arbete meningsfullt ger en övergripande indikation på arbetstillfredsställelse.

När de statsanställdas svar är signifikant mer positiva än samtliga sysselsattas svar är staplarna för staten gröna i figuren. I den fråga där det motsatta gäller, att anställda i staten upplever sin arbetssituation signifikant mer negativt, är staplarna för staten röda.

Figur 1 Upplevelser av den egna arbetssituationen år 2007, procent

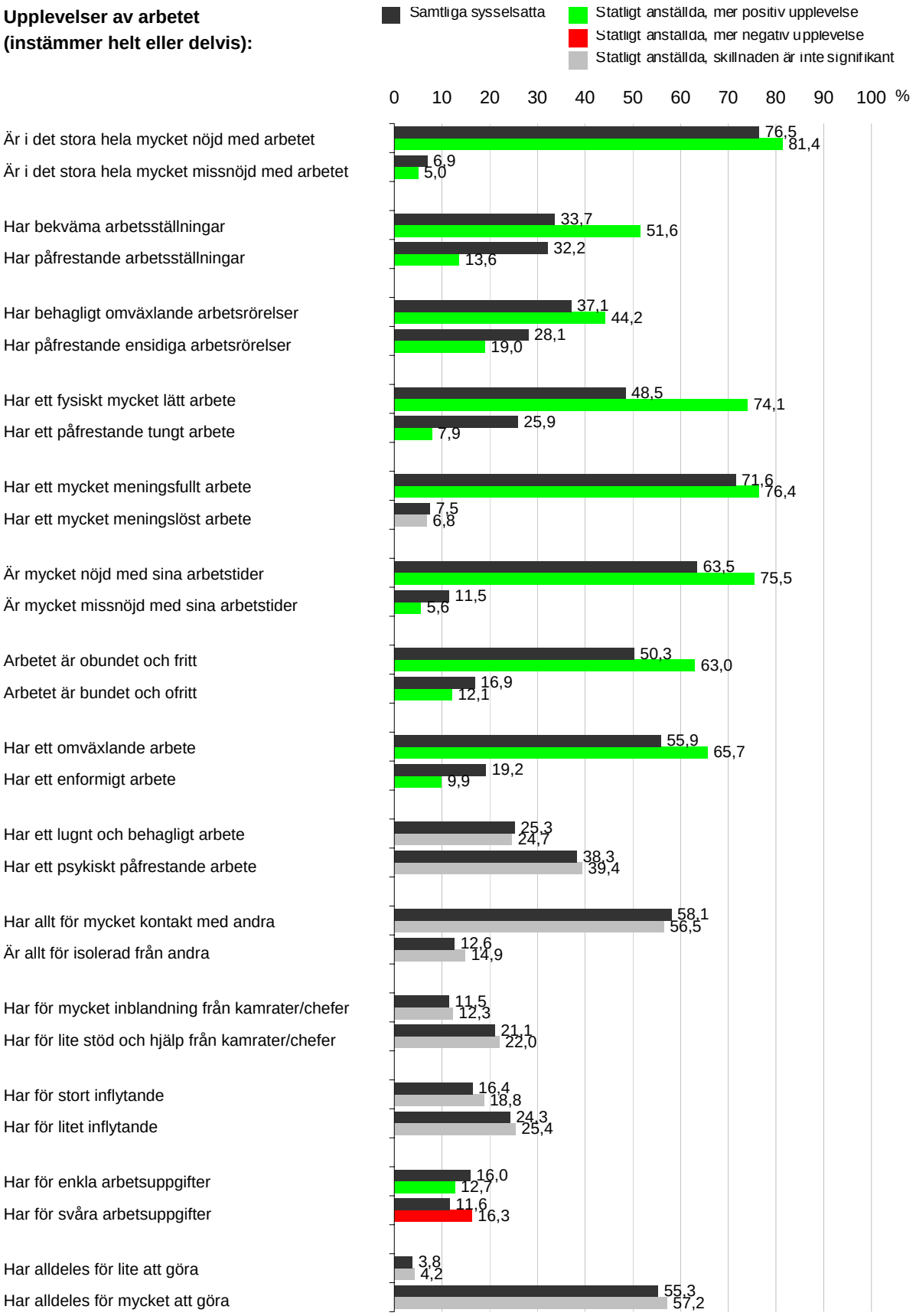

Andelen statligt anställda som i det stora hela är nöjda med sitt arbete har ökat något i jämförelse med tidigare undersökningar. År 2001 var andelen 76 procent, 2003 79 procent, 2005 79 procent och 2007 81 procent. I jämförelse med övriga arbetsmarknaden (där motsvarande siffra är 77 procent år 2007) är statsanställda nöjdare med sitt arbete. Skillnaden är signifikant. Tendensen att statsanställda är alltmer nöjda med sitt arbete går igen i en minskning i antalet som är mycket missnöjda med sitt arbete. År 2007 var 5 procent av de statsanställda mycket missnöjda med sitt arbete medan motsvarande siffra för hela arbetsmarknaden var 7 procent. Även här är skillnaden signifikant.

Figur 2 Andel som är nöjda respektive missnöjda med arbetet 1991–2007, procent

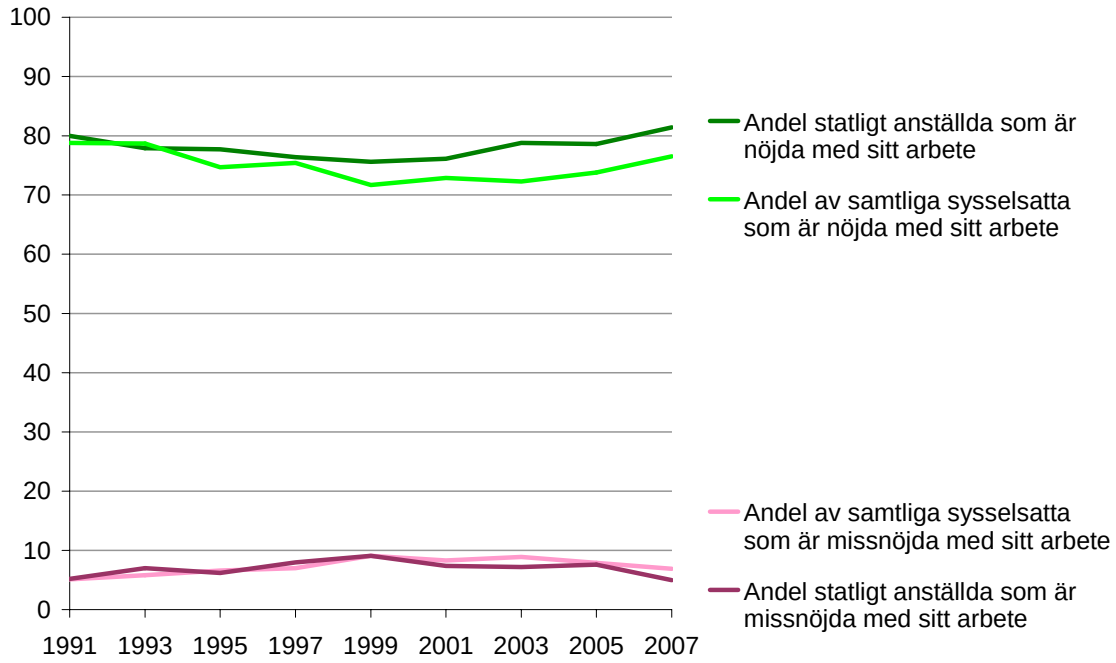

Statsanställda är nöjda med sina arbetstider

Undersökningen visar att statsanställda är mer nöjda med sina arbetstider än anställda på arbetsmarknaden som helhet. I tabell 1 framgår att närmare två tredjedelar av de statsanställda har flextid och ytterligare en knapp fjärdedel har uppgett att de har relativt fria arbetstider. Endast 13 procent av statligt anställda anger att de i allmänhet inte kan påverka sin arbetstid. Jämfört med resten av arbetsmarknaden där över tre gånger så många, 39 procent, anger att de i allmänhet inte kan påverka sin arbetstid, är skillnaden stor. Antalet statliga anställda som svarar att de är missnöjda med sina arbetstider är mindre än hälften så många som bland samtliga sysselsatta.

Tabell 1 Sysselsattas syn på arbetstid respektive deras möjligheter att påverka sina arbetstider år 2007, procent

	Statligt anställda	Samtliga sysselsatta
Är nöjd med sina arbetstider	75,5*	63,5
Är varken nöjd eller missnöjd med sina arbetstider	18,9*	25,0
Är missnöjd med sina arbetstider	5,6*	11,5
Arbetar vanligtvis dagtid, ej lör-/söndag	76,6*	63,2
Arbetar flextid (arbetstid inom vissa fastställda tider) **	63,9*	32,7
Har relativt fria arbetstider (ej flextid)**	23,5*	28,6
Kan i allmänhet inte påverka arbetstiden**	12,6*	38,8

* Skillnaden mellan värdet för statligt anställda och värdet för alla sysselsatta är statistiskt signifikant.
**Svarsalternativen är ömsesidigt uteslutande.

Som framgår av figur 3 är andelen sysselsatta som inte själva kan påverka sin arbetstid avsevärt lägre i staten än på arbetsmarknaden i stort. Figuren visar även tendensen att de statligt anställda under senaste åtta åren blivit nöjdare med sina arbetstider. Möjligheten att påverka arbetstiden kan ha betydelse för den anställdes möjligheter till återhämtning mellan arbetsdagar samt för hur väl det fungerar att kombinera arbete med föräldraskap. Möjligheten att påverka såväl innehåll som övriga arbetsförutsättningar, till exempel förläggning av arbetstid, har inom stressforskning erfarits ge en positiv påverkan på hälsa.

Figur 3 Andel som är nöjda med sina arbetstider, respektive inte kan påverka sina arbetstider1991–2007, procent

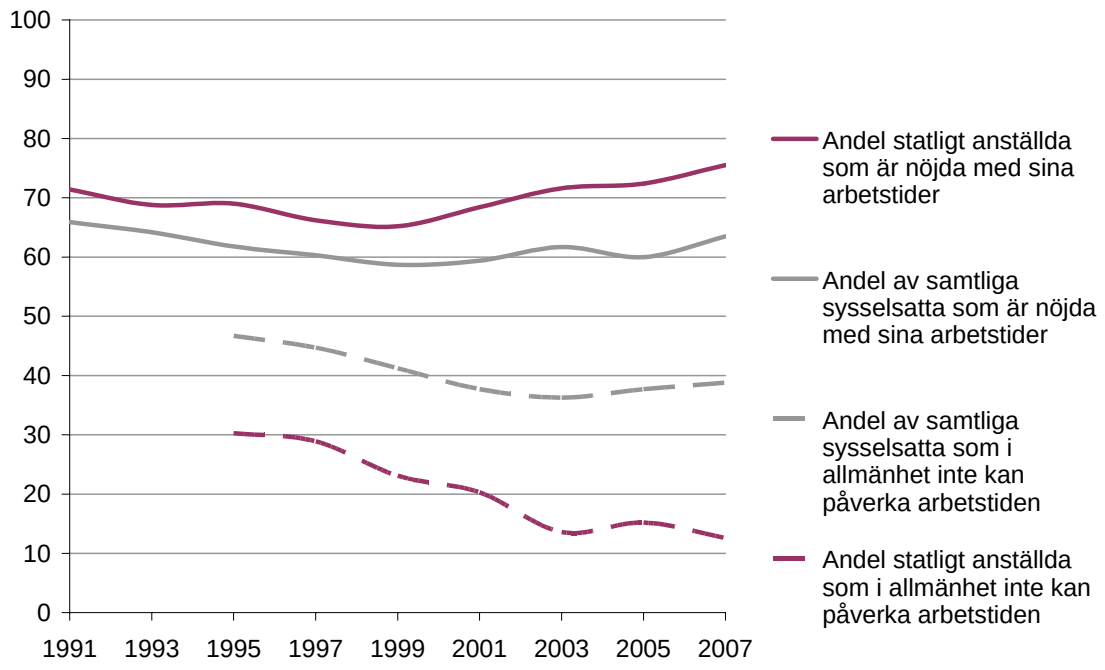

Statsanställda har större inflytande på arbetet

Statsanställda kan i högre utsträckning än övriga på arbetsmarknaden bestämma när och hur olika arbetsuppgifter ska utföras. De är med och beslutar om uppläggningen av det egna arbetet och har bättre möjligheter att bestämma arbetstider och arbetstakt. Att kunna styra upplägg på arbetet är en faktor som gör att vi i minskad grad utsätts för hälsoskadlig kronisk stress.

I frågor om uppskattning och prioritering finns ingen signifikant skillnad jämfört med samtliga sysselsatta förutom på frågan om andra personer (arbetskamrater, patienter, kunder etc.) visar uppskattning. Där finns det en signifikant skillnad till nackdel för de statsanställda. Det sistnämnda kan hänga samman med den stora andelen arbetsuppgifter med inriktning på tillsyn och kontroll som finns i staten. Samma tendens och skillnader mellan statsanställda och samtliga sysselsatta finns i tidigare undersökningar på 2000-talet.

I de tre frågorna som rör möjlighet till stöd och hjälp från arbetskamrater och chefer eller om arbetsuppgifterna är för svåra är resultatet för staten signifikant bättre än för samtliga sysselsatta. Detta är viktigt mot bakgrund av att fler statsanställda än övriga på arbetsmarknaden upplever att de har för svåra arbetsuppgifter.

Frågorna i figur 4 belyser inflytande på arbetet, stress och uppskattning, det vill säga olika aspekter av den psykosociala arbetsmiljön. De frågor som redovisas rör om man får uppskattning och har inflytande på arbetet, möjlighet till stöd av chefer och arbetskamrater, om chefen ger besked om vad som skall prioriteras. Dessa är alla viktiga faktorer i individens arbetssituation. En god arbetsmiljö ger möjlighet till utveckling, uppskattning, socialt stöd, eget ansvar, delaktighet och inflytande.

På motsvarande sätt som i figur 1 är stapeln för staten (den nedre stapeln) grön om de statsanställda upplever sin situation mer positiv än sysselsatta i allmänhet och röd om det motsatta gäller. Endast svar där skillnaden mellan anställda i staten och anställda på hela arbetsmarknaden är signifikant har markerats på detta sätt.

Figur 4 Inflytande, stress och uppskattning år 2007, procent

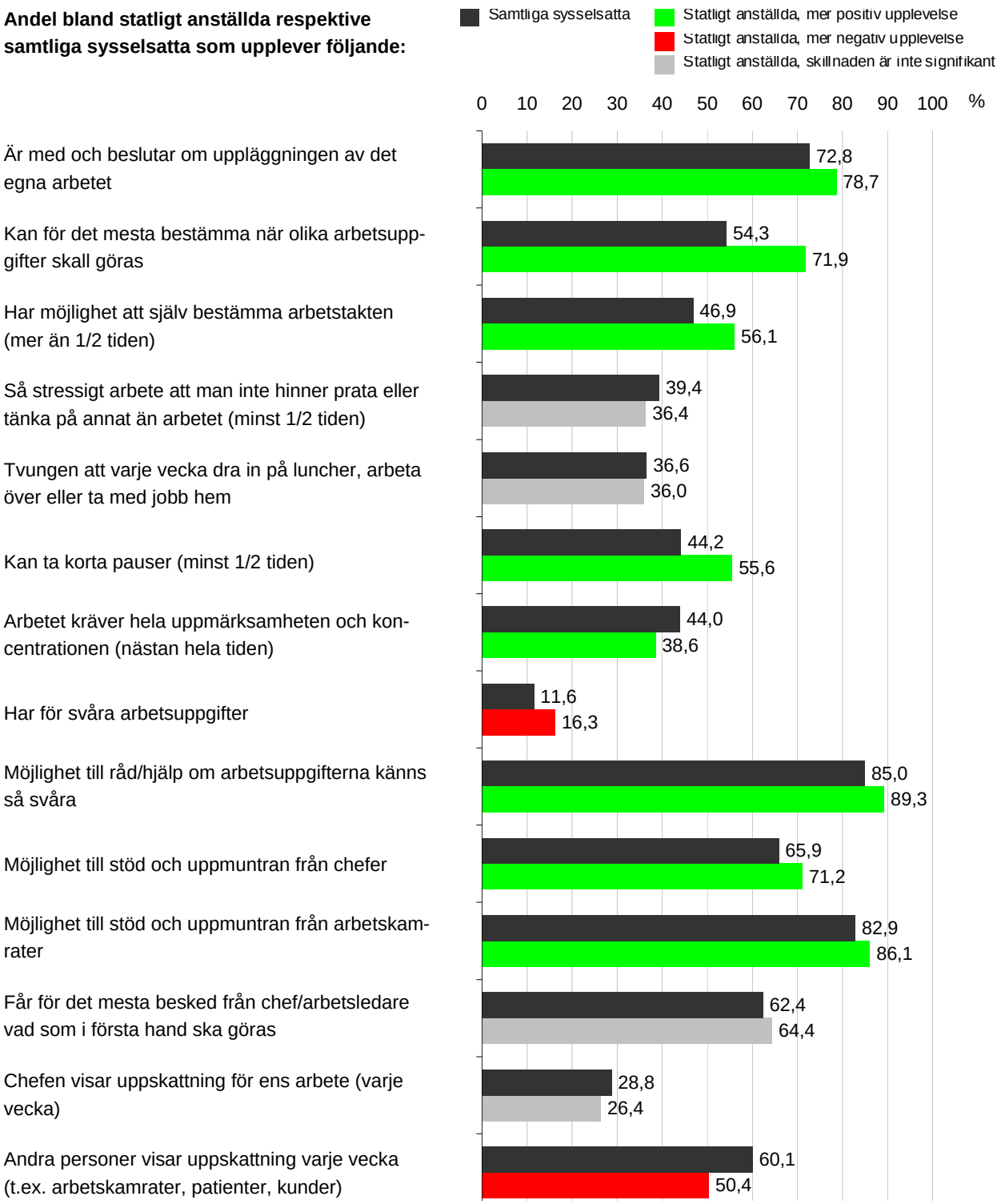

Av figur 5 nedan framgår att ungefär en fjärdedel av de statsanställda liksom av samtliga sysselsatta upplever att de har för lite inflytande över sitt arbete. En ökning har skett av andelen anställda som upplever att de har för mycket inflytande över sitt arbete. Denna förändring är signifikant och andelen statligt anställda som upplevde att de har ett för stort inflytande över sitt arbete ökade från 12 procent år 1999 till 19 procent år

2007. Denna tendens finns även i övrigt inom arbetsmarknaden men är mer påtaglig inom staten. Samtidigt verifierar svarstendenser att det pågår ett aktivt arbete inom staten för att minska stress och för att underlätta för medarbetare att behärska sina arbetsuppgifter. Detta indikeras i resultat där statsanställda i högre grad än i övrigt på arbetsmarknaden har möjlighet till utveckling, utbildning (se vidare i tabell 2, s. 16) och möjlighet till hjälp samt stöd från chefer och arbetskamrater.

Figur 5 Andel som upplever för stort respektive för litet inflytande 1991–2007, procent

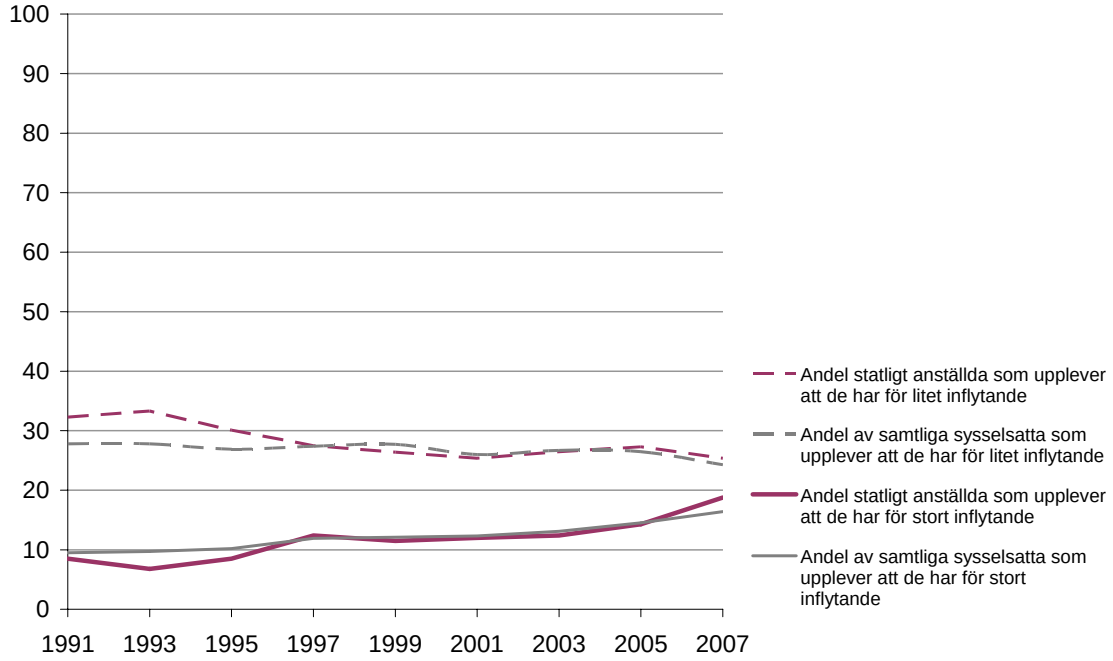

Inte lägre i tak bland statsanställda

Resultaten i arbetsmiljöundersökningarna visar att allt färre statsanställda liksom övriga sysselsatta upplever det svårt att framföra kritik vad gäller arbetsförhållanden, se figur 6. I den föregående undersökningen år 2005 var det 21 procent av de statsanställda som instämde i påståendet att alltid/för det mesta är svårt att framföra kritiska synpunkter på arbetsförhållanden. År 2007 hade andelen sjunkit till 19 procent. Denna förändring är dock inte signifikant. Skillnaden mellan statsanställda och samtliga sysselsatta är heller inte signifikant. Däremot är skillnaden signifikant mellan statsanställda år 2007 och år 1999 som är det första år som frågeställningen fanns med i undersökningen.

Figur 6 Andel som anser att det alltid/för det mesta är svårt att framföra kritiska synpunkter på arbetsförhållanden 1999–2007, procent

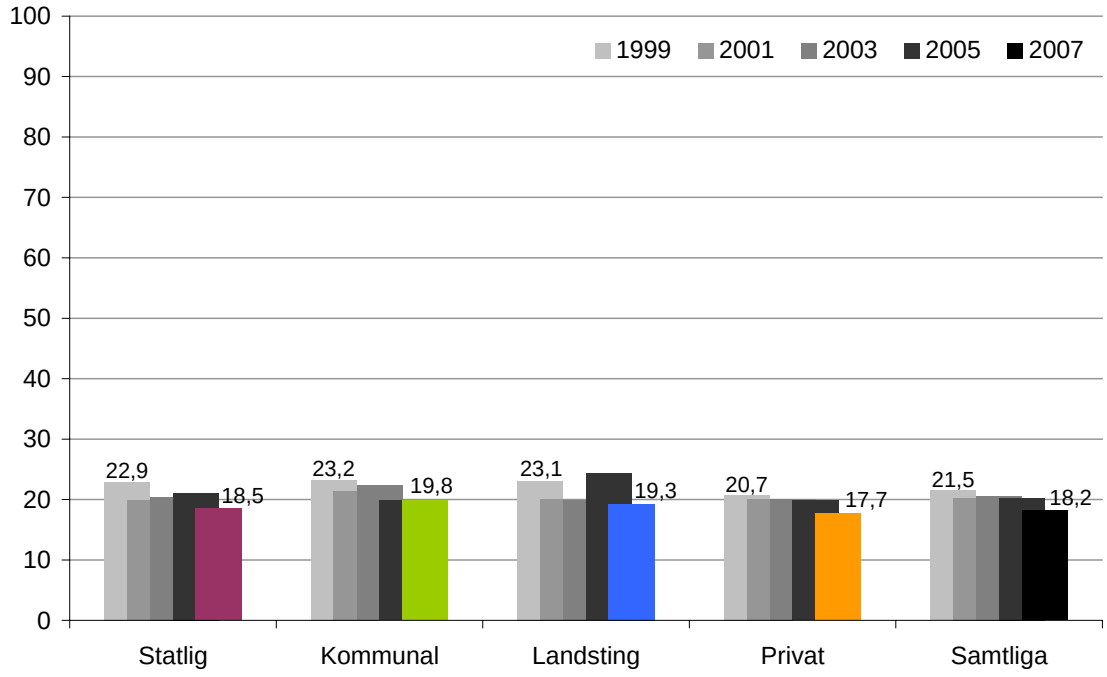

Mindre fysiska besvär hos statsanställda

Statsanställda upplever färre kroppsliga besvär som att ha ont i någon del av kroppen jämfört med samtliga sysselsatta på arbetsmarknaden. Signifikant färre statsanställda än sysselsatta i allmänhet är uttröttade i kroppen eller har varje vecka ont i höfter, knän, fötter eller i axlar och armar. En bakgrund till detta är att det inom staten finns färre fysiskt ansträngande arbeten. Samtidigt har statligt anställda en högre medelålder vilket kan vara en förvärrande faktor eftersom många kroppsliga besvär tenderar att öka med ålder. Det faktum att många statsanställda i större utsträckning arbetar vid datorer tycks inte ha inneburit att det är vanligare med besvär i rygg, axlar, nacke, armar, handleder eller med kliande/irriterade ögon. Snarare är fallet ofta det motsatta.

I figur 7 redovisas olika kroppsliga och psykosociala besvär. Det gäller ont i olika delar av kroppen: övre delen av ryggen eller nacken, nedre delen av ryggen, axlar eller armar, höfter, ben, knän eller fötter. Andra slags besvär gäller svårighet att koppla av efter arbetet eller att sova på grund av att man tänker på jobbet, kroppslig uttröttning, att känna sig trött och håglös eller känna olust inför att gå till arbetet, om man är för trött eller saknar tid för familj, vänner eller fritidsaktiviteter.

Staplarna i figuren är grupperade parvis. Den nedre stapeln anger andelen statsanställda och den övre stapeln anger andelen sysselsatta på arbetsmarknaden som helhet som varje vecka upplevt besvären i fråga. I frågor där statsanställdas svar är mer positiva än samtliga sysselsattas svar är stapeln för staten grön. I den fråga där det motsatta gäller, att anställda i staten upplever sin arbetssituation mer negativt, är stapeln för staten röd. Endast påståenden där statligt anställdas svar är signifikant skilda från samtliga anställdas svar har markerats på detta sätt.

Figur 7 Kroppsliga och fysiska besvär år 2007, procent

Andel bland statligt anställda resp. samtliga sysselsatta som varje vecka upplever följande:

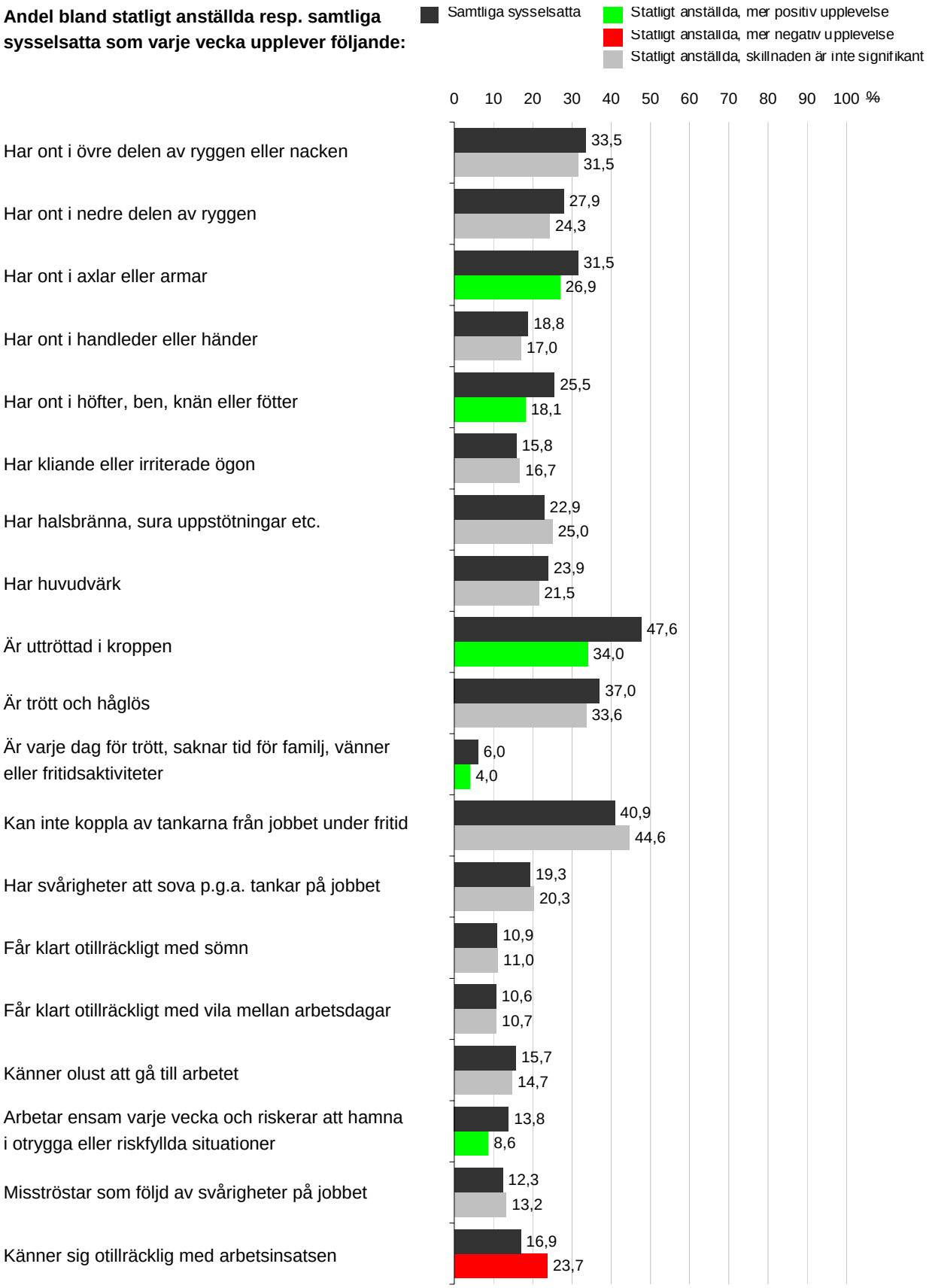

Statsanställda har besvär av psykisk karaktär i ungefär lika hög grad som arbetsmarknaden som helhet. Jämfört med föregående undersökning från år 2005 har en minskning av andelen psykiska problem skett. I den föregående undersökningen år 2005 hade statsanställda mer psykiska problem än på arbetsmarknaden i stort men så är inte längre fallet. Däremot har en högre andel statsanställda kvinnor fortfarande sömnproblem i jämförelse med kvinnor på övriga arbetsmarknaden.

I de allra flesta fall är andelen kvinnor som upplever besvär större än andelen män. Detta gäller såväl i staten som på arbetsmarknaden i stort. Andelen som upplever kroppsliga eller psykiska problem varierar även i hög grad utifrån undersökningens socioekonomiska indelning. Exempelvis så är det mycket vanligare att vara kroppsligt uttröttad bland ej facklärda arbetare än högre tjänstemän. Förhållandet är det omvända i frågan om att inte kunna koppla av tankarna på jobbet under fritiden. Inom staten finns en hög andel högre tjänstemän och en låg andel ej facklärda arbetare vilket avspeglas i svarsmönster i figur 7. En signifikant högre andel statsanställda (24 procent) känner sig otillräckliga med sin arbetsinsats i förhållande till samtliga sysselsatta (17procent). Här finns en skillnad mellan kvinnor (28 procent) och män (20 procent). Detta avspeglar sig även i att fler statsanställda kvinnor än män upplever stor arbetsbelastning och för mycket att göra (se figur 9).

Frågor om kroppsliga och psykiska besvär är viktiga eftersom erfarenhet visar att detta ofta är bakomliggande problem i de flesta fall av långtidssjukskrivning. Resultatet som illustreras i figur 7 visar att statsanställda sammantaget upplever mindre andel fysiska besvär och psykiska besvär i motsvarande omfattning som samtliga anställda på arbetsmarknaden. Detta kan vara en förklaring till att staten har lägst sjukskrivningsnivå av arbetsmarknadens sektorer (se rapport Verva 2008:09: Sjukfrånvaro i staten 2007 – myndigheter och sektorer). Den genomsnittliga sjukfrånvaron i staten har stadigt minskat från 4,8 procent av tillgänglig arbetstid år 2003, 4,6 procent år 2004, 4,3 procent år 2005, 4,1 procent år 2006, till 3,7 procent år 2007.

Andelen anställda som upplever psykiska problem på arbetsmarknaden i stort har totalt sett ökat från 1990-talet då denna undersökning började genomföras. Sedan den föregående arbetsmiljöundersökningen år 2005 har tendensen avtagit och problemen med att sova och koppla av pga. tankar på jobbet har minskat bland både statsanställda och samtliga sysselsatta, se figur 8. En likartad tendens finns i andra undersökningar (se exempelvis den så kallade ULF-studien dvs. SCB:s årliga undersökning om levnadsvanor) över den psykiska hälsan i Sverige.

Fler kvinnor än män som är anställda i staten upplever att de har för mycket att göra. Detta kan vara en förklaring till att andelen psykiska problem är högre hos kvinnor än män inom statlig sektor, se figur 9. Samma förhållande gäller den övrig offentlig sektorn. Fler kvinnor inom kommun (27 procent) och inom landsting (30 procent) upplever i hög grad att de har alldeles för mycket att göra. I privat sektor finns däremot inte denna skillnad mellan män och kvinnor.

Figur 8 Andel som varje vecka har svårigheter att koppla av tankarna på arbetet respektive har svårigheter att sova pga. tankarna på arbetet 1991–2007, procent

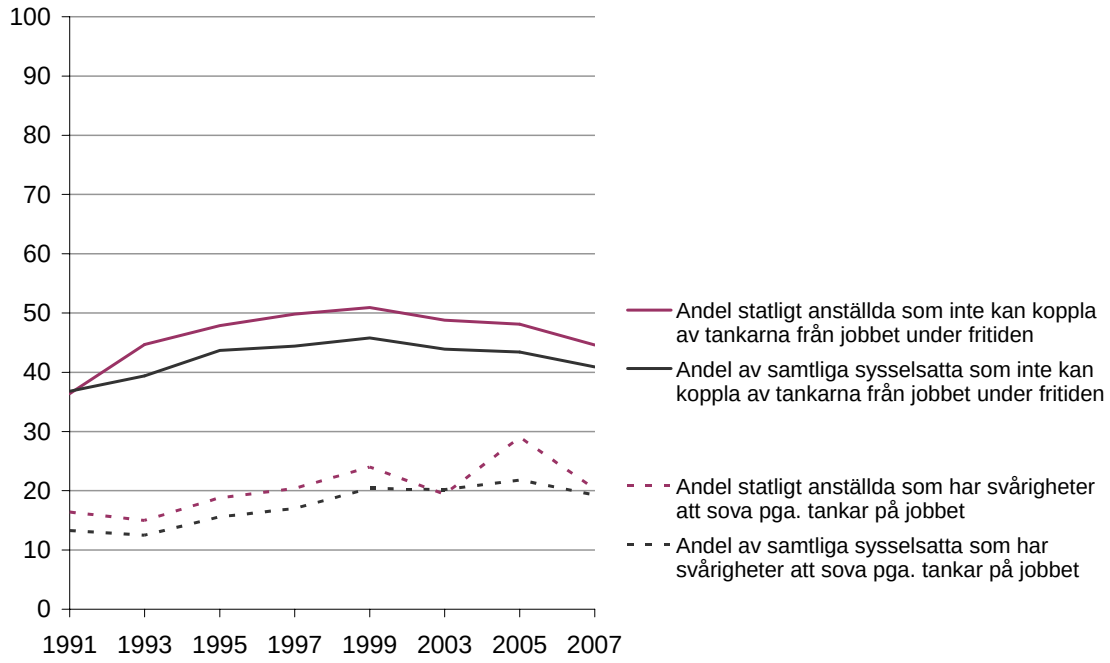

Figur 9 Andel som upplever att de har stor arbetsbelastning och för mycket att göra åren 2005 och 2007, procent

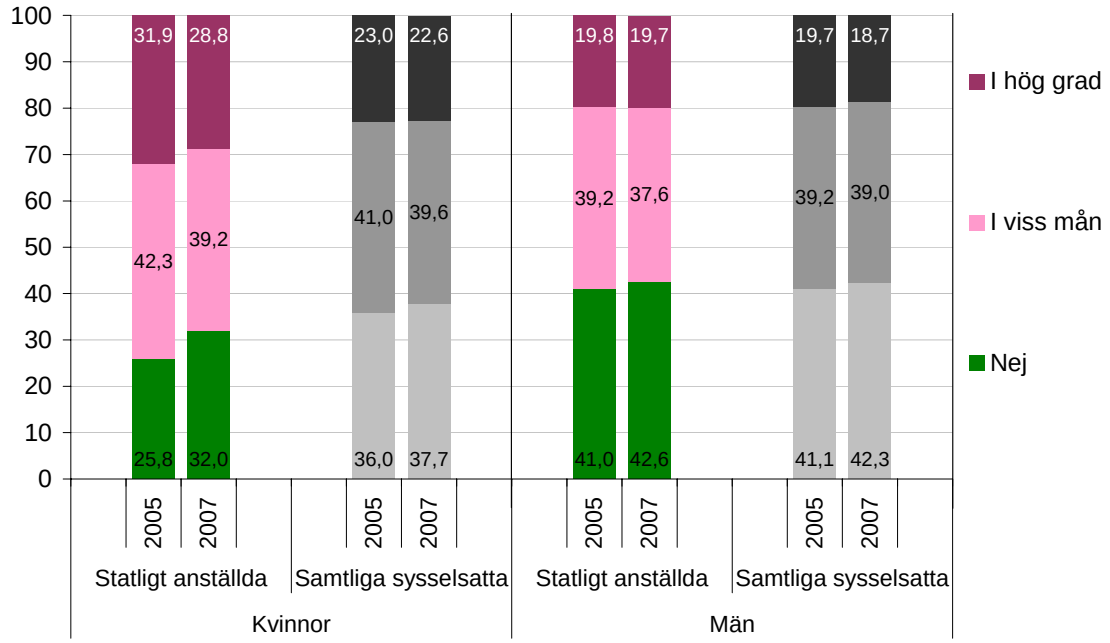

Statsanställda har större möjligheter att lära nytt och utvecklas

Sex av tio statsanställda uppger att arbetet ger möjlighet att lära nytt och utvecklas i yrket varje vecka, se tabell 2. Detta är signifikant fler än de 43 procenten bland samtliga sysselsatta. De statsanställda (57 procent) anser i betydligt högre utsträckning än samtliga sysselsatta (43 procent) att minst halva arbetstiden går åt att lösa krävande problem.

Enligt undersökningen kräver statliga arbeten generellt högre utbildningsnivå och betydligt mer lärotid och introduktionsutbildning än övriga arbetsmarknaden. Andelen anställda i staten som fått minst fem dagars utbildning under det senaste året är också högre än inom övriga arbetsmarknadssektorer. Andelen som fått utbildning under minst fem dagar var i staten 45 procent och 24 procent på arbetsmarknaden i stort. Andelen statsanställda som fått utbildning samt utbildning minst 5 dagar under de senaste 12 månaderna har länge varit relativt stabil.

Tabell 2 Andel som anser att arbetet är komplext och ger utvecklingsmöjligheter, samt förekomst av krav på utbildningsbakgrund respektive lärotid/ introduktionsutbildning för att klara av arbetet år 2007, procent

	Staten	Kommun	Landsting	Privat	Samtliga
Minst halva arbetstiden går åt till att lösa krävande problem	56,8*	40,0	49,0	42,6	43,4
Arbetet ger möjlighet att lära nytt och utvecklas i yrket varje vecka	59,5*	37,4	53,6	42,6	43,3
Har fått utbildning på betald arbetstid under de sista 12 månaderna	69,6*	62,1	77,1	45,9	52,6
Har fått utbildning på betald arbetstid under minst 5 utbildningsdagar	44,9*	24,2	41,0	20,5	24,1
Arbetet kräver utbildning/kurs utöver grundskola/folkskola:					
högst några månader**	16,1*	21,8	6,6	44,3	35,7
1/2–3 år**	37,2	52,3	50,5	33,9	38,8
4 år eller mer**	46,6*	25,9	42,9	21,8	25,4
Arbetet kräver viss lärotid eller introduktionsutbildning (förutom utbildning/kurs):					
högst några månader**	57,8*	89,7	77,6	67,4	72,0
1/2–3 år**	33,0*	8,6	16,3	24,8	21,4
4 år eller mer**	9,2*	1,7	6,1	7,8	6,6

* Skillnaden mellan värdet för statligt anställda och värdet för alla sysselsatta är statistiskt signifikant.
**Svarsalternativen är ömsesidigt uteslutande.

Arbete vid dator mer vanligt förekommande i staten

Andelen tjänstemän är högre i staten än i andra arbetsmarknadssektorer och andelen statsanställda som arbetar vid bildskärm är mycket hög. Nästan nitton av tjugo statsanställda anger att de arbetar vid bildskärm och mer än en fjärdedel att de arbetar vid bildskärm nästan hela arbetstiden. Nästan 40 procent av de statsanställda svarar att de sitter och arbetar vid dator mer än två timmar i ett sträck. I jämförelse med arbetsmarknaden som helhet är bildskärmsarbete vanligare i staten.

Antalet personer på arbetsmarknaden som arbetar vid dator har stadigt ökat under den tid som arbetsmiljöundersökningen genomförts. År 1991 var det 62 procent av de statsanställda som arbetade vid bildskärm och 21 procent under minsta halva tiden. Motsvarande siffror för år 2007 var 95 procent som arbetar med bildskärm och 74 procent under minst halva tiden.

Tabell 3 Andel som använder datorer samt stillasittande arbete vid datorer år 2007, procent

	Statligt anställda	Samtliga sysselsatta
Använder persondator	94,7*	71,2
Använder persondator minst halva tiden	73,9*	37,5
Använder persondator nästan hela tiden	28,6*	15,3
Arbetar mer än 2 timmar i sträck vid persondator	38,9*	24,4

* Skillnaden mellan värdet för statligt anställda och värdet för alla sysselsatta är statistiskt signifikant.

Sjuknärvaro lika vanligt bland statsanställda

Frågan om respondenterna under det senaste året gått till jobbet trots att de, enligt egen uppfattning, borde ha sjukskrivit sig har funnits med i arbetsmiljöundersökningen sedan år 2001. Frågan avspeglar sjuknärvaro, vilket handlar om att man går till arbetet trots att man med tanke på sitt hälsotillstånd har svårt att klara av sitt arbete. En hypotes som framförts är att sjuknärvaro innebär att man inte har möjligheter till återhämtning och vila vid mindre allvarliga sjukdomar vilket skulle kunna öka risken för långvariga hälsoproblem. Det finns inte tillräckligt med vetenskapliga studier för att vare sig styrka eller dementera att sjuknärvaro har negativa konsekvenser för individen.

Av figur 10 framgår det att statsanställda i ungefär samma utsträckning som samtliga sysselsatta har uppgett att de går till jobbet fast de anser att de borde ha stannat hemma. En jämförelse med tidigare undersökningar visar att det var det år 2001 var 48 procent av de anställda inom staten som två gånger eller mer gick till arbetet utan att sjukskriva sig. Andelen var något lägre åren 2003 och 2005, 43 procent, för att öka något till 46 procent i 2007 års undersökning. Ökningen är dock inte signifikant.

En högre andel kvinnor än män går till arbetet trots att de borde ha stannat hemma på grund av sitt hälsotillstånd. Detta gäller statsanställda kvinnor såväl som övriga kvinnor på arbetsmarknaden. Det kan finnas en koppling till att en högre andel statsanställda kvinnor upplever en stor arbetsbelastning och att de har för mycket att göra, se figur 9.

Frågan är svår att analysera och det finns ingen tydlig tendens. Stora möjligheter att själv påverka arbetets uppläggning och arbetstakt leder till att en del anställda stannar hemma vid sjukdom, eftersom det i en sådan situation är mindre kritiskt att vara på arbetsplatsen vid en viss tidpunkt. Andra anställda väljer att gå till jobbet trots viss sjukdom eftersom man själv kan påverka sin arbetstakt. Huruvida anställda stannar hemma vid sjukdom påverkas även av villkoren i socialförsäkringssystemet.

Eftersom skillnaderna mellan statsanställda och samtliga anställda inte är signifikanta bör man dock med stöd i undersökningen kunna utesluta att det är skillnader i sjuknärvaro som är avgörande för statsanställdas lägre frånvaro pga. sjukdom (se vidare avsnittet ”Mindre fysiska besvär hos statsanställda”).

Figur 10 Andel som uppger att de gått till jobbet trots att de borde ha stannat hemma pga. sitt hälsotillstånd 2001–2007, procent

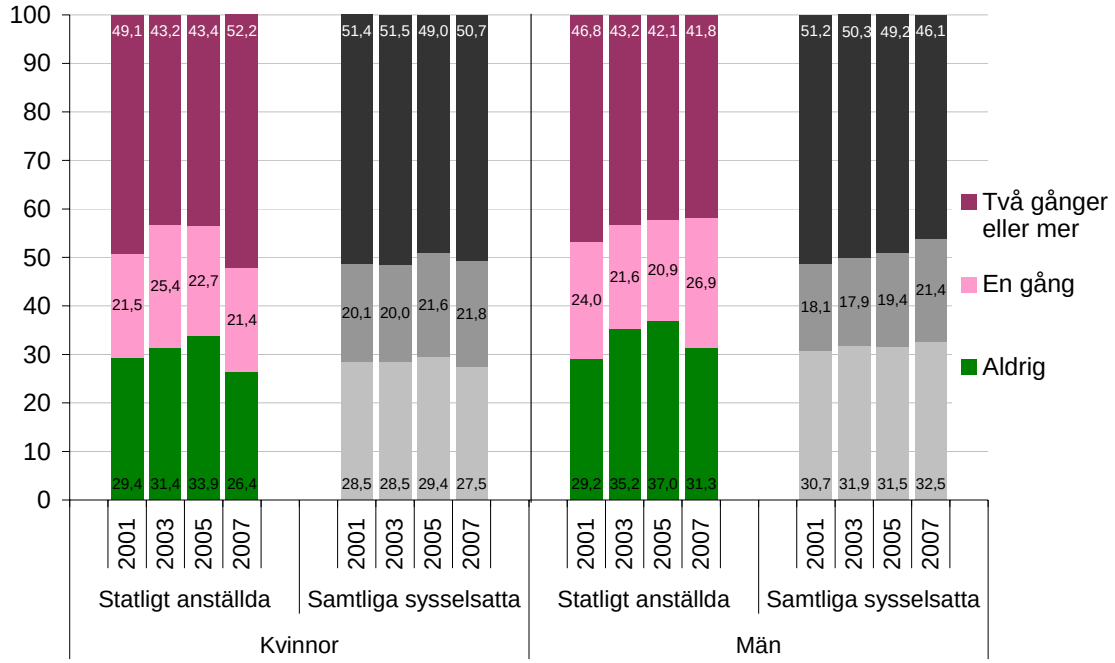

Konflikter, mobbning och trakasserier

Sedan år 1995 ställs frågan om respondenten har haft konflikt med chefen minst någon gång under de senaste 12 månaderna. År 2003 svarade en tredjedel av de statsanställda ja jämfört med 29 procent av anställda på hela arbetsmarknaden. År 2005 hade andelen som svarade ja av de statsanställda minskat till 29 procent jämfört med 30 procent av anställda på hela arbetsmarknaden. I den senaste undersökningen har ytterligare en minskning skett, 26 procent av de statsanställda uppgav att de haft en konflikt med chefen minst en gång under de senaste 12 månaderna. För anställda på hela arbetsmarknaden är motsvarande andel 26 procent.

Konflikter mellan chef och anställd är, liksom för övriga sektorer, betydligt vanligare för statsanställda män än för statsanställda kvinnor. I staten har 21 procent av kvinnorna och 29 procent av männen svarat att de någon gång under de senaste 12 månaderna haft en konflikt med chefen, se figurerna 11 och 12.

När det gäller konflikter mellan arbetskamrater svarar 34 procent av statsanställda kvinnor och 43 procent av statsanställda män att de har haft en konflikt under de senaste 12 månaderna. Detta är en ökning i jämförelse med undersökningen 2005.

Figur 11 Andel kvinnor som är indragna i konflikter på arbetsplatsen, upplever sig ha blivit utsatt för mobbing, våld eller hot om våld eller trakasserier år 2007, procent

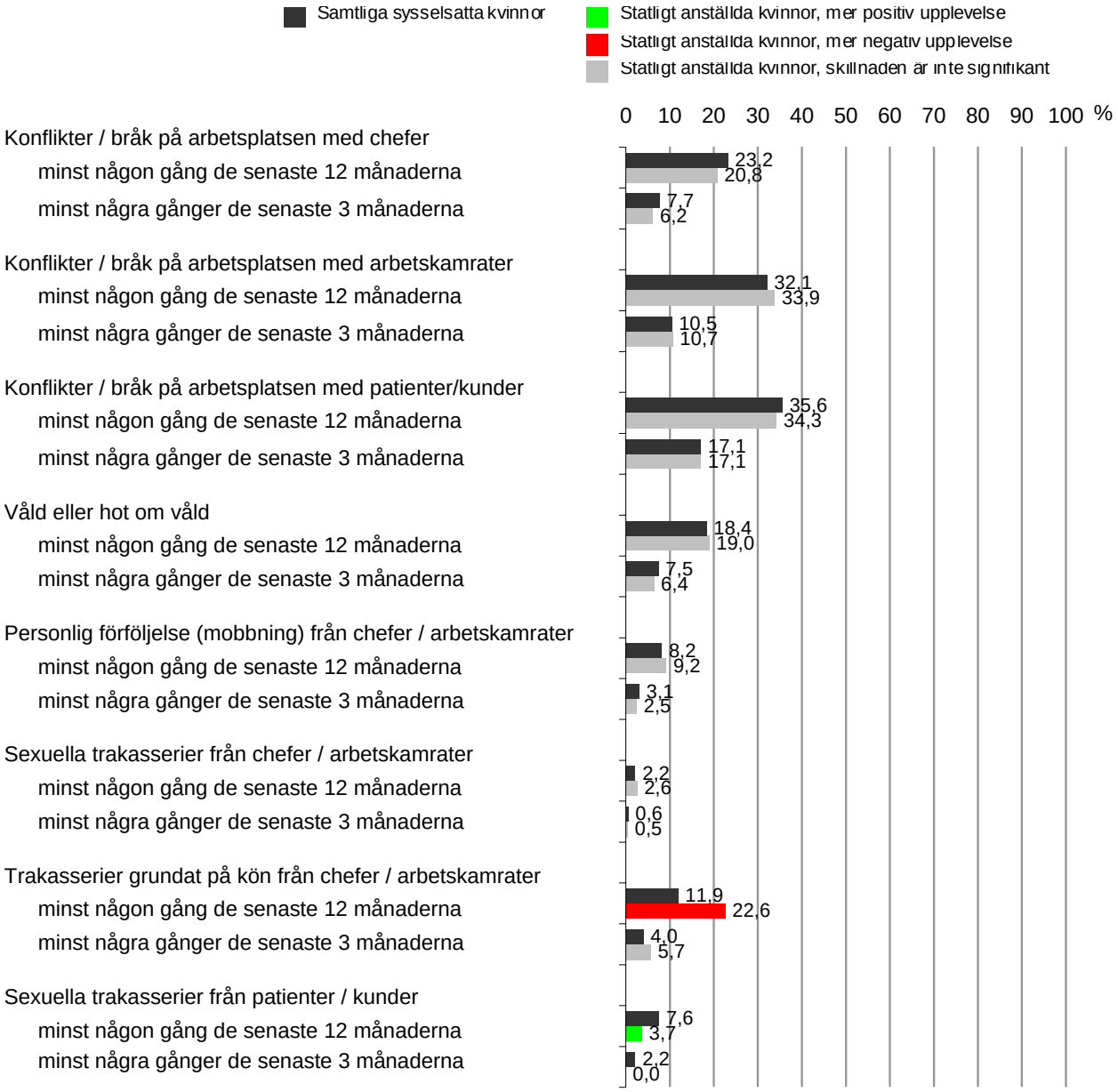

När det gäller konflikter med andra personer som exempelvis patienter, kunder, elever, studenter och klienter svarar 34 procent statsanställda kvinnor och 44 procent män att de haft en konflikt under de senaste 12 månaderna, se figur 11 och 12. Av samtliga sysselsatta är det framför allt lärare som har konflikter med andra personer än chefer och arbetskamrater. En förklaring till den relativt sett höga siffran för statsanställda män kan vara den stora andelen av yrken med tillsyn och kontroll samt med pedagogik, där bedömning av elever eller studenter ofta ingår i arbetsuppgifterna.

Figur 12 Andel män som är indragna i konflikter på arbetsplatsen, upplever sig ha blivit utsatt för mobbing, våld eller hot om våld eller trakasserier år 2007, procent

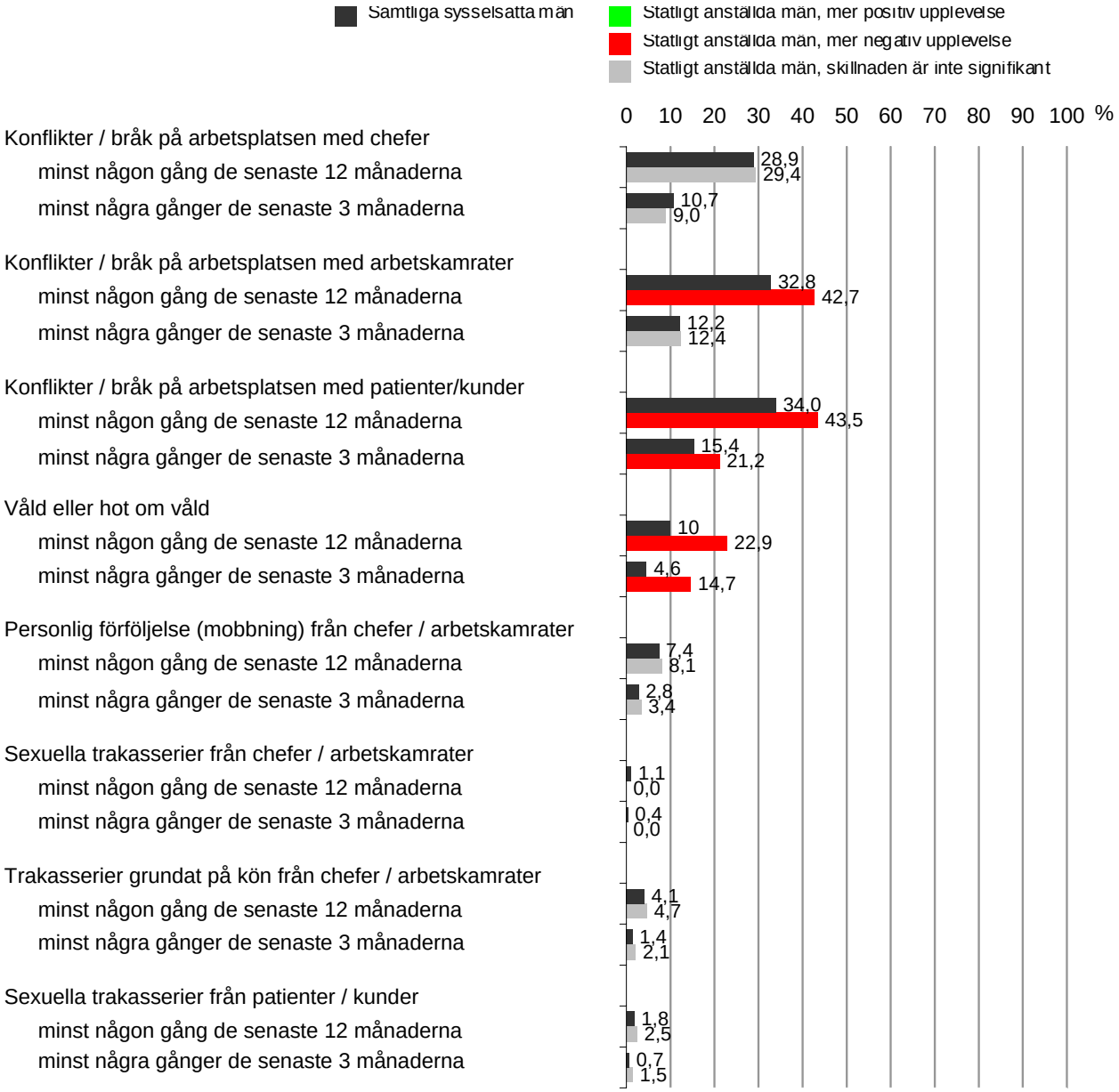

Sedan år 2005 finns en fråga i undersökningen om mobbning. Anställda som upplever sig drabbade av personlig förföljelse av chef eller arbetskamrat är ganska jämt fördelat mellan kön och arbetsmarknadens sektorer. Skillnaderna mellan statsanställda kvinnor och män och värdet för samtliga sysselsatta är inte statistiskt signifikanta.

Med sexuella trakasserier avses uppträdande av sexuell natur som kränker en persons värdighet. Av figur 11 och 12 framgår att det är dubbelt så många kvinnor som män som upplever sig utsatta för sexuella trakasserier. Erfarenheten visar att det framför allt förekommer trakasserier på arbetsplatser som domineras av det ena könet.

Frågan om sexuella trakasserier har funnits med i arbetsmiljöundersökningen sedan år 1995. Endast år 2001 (se figur 13) var andelen kvinnor i staten som upplever att de blivit utsatt för sexuella trakasserier signifikant högre än andelen kvinnor av samtliga sysselsatta. Andelen statsanställda som upplever att de utsatts för sexuella trakasserier har minskat från 2,5 procent år 2005 till 1,1 procent år 2007. Denna positiva utveckling är statistiskt signifikant.

Figur 13 Andel kvinnor som upplever sig blivit utsatta för trakasserier grundade på kön respektive sexuella trakasserier 1995–2007, procent

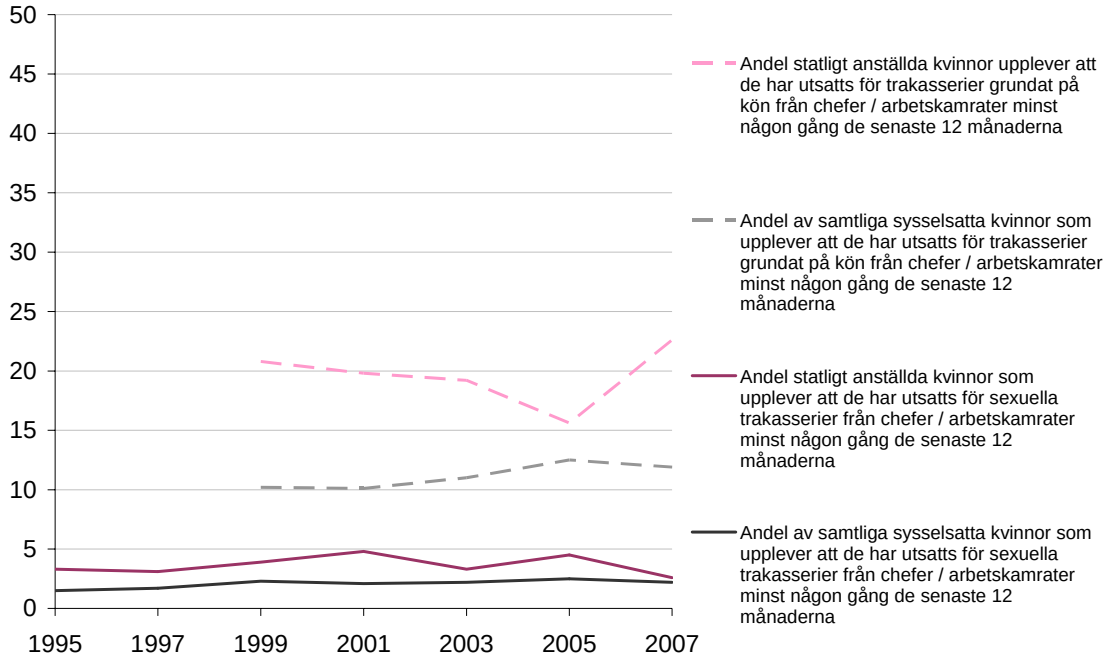

Anm: Observera att skalan på Y-axeln endast går till 50 procent

Figurerna visar att genusgrundade trakasserier är betydligt vanligare än sexuella trakasserier. Nedsättande eller förlöjligande omdömen om kvinnor eller män i allmänhet är exempel på genusgrundande trakasserier. Frågan om genusgrundande trakasserier, som funnits med i undersökningen sedan år 1999, inkluderar även att man på grund av kön inte tar notis om en persons mening. Den totala andelen statsanställda som upplever sig ha blivit utsatta för genusgrundande trakasserier under de senaste 12 månaderna har ökat från 9 procent år 2005 till 13 procent år 2007 och är högre än bland samtliga sysselsatta, 8 procent båda åren. Andelen män som upplever att de är utsatta för genus-

grundande trakasserier är 5 procent och andelen kvinnor är 23 procent. Figur 13 visar att andelen statsanställda kvinnor som upplevde genusgrundade trakasserier minskat fram till och med år 2005 för att sedan öka kraftigt år 2007. Resultat från tidigare arbetsmiljöundersökningar visar att kvinnor inom mansdominerade yrken och vice versa är mest utsatta för nedlåtande eller förlöjligande kommentarer. Tänkbart är att den negativa utvecklingen kan hänga samman med de genomgripande omstruktureringar som de senaste åren berört många statligt anställda (se figur 15). Behovet av ökad jämställdhet på statliga arbetsplatser har samtidigt varit tydligt i fokus.

Våld eller hot om våld mindre vanligt för statsanställda än andra offentliganställda

I figur 14 redovisas andelen anställda som utsatts för våld eller hot om våld uppdelat på olika arbetsmarknadssektorer. Andelen anställda som svarat att de utsatts för våld eller hot om våld är något mindre i staten än inom kommuner och landsting. Inom den privata sektorn är dock andelen allra minst som anger sig ha blivit utsatta för våld eller hot om våld. En stor del av de över 20 procent statsanställda som anger sig vara utsatta kan hänföras till poliser och anställda inom kriminalvården, som är de yrkesgrupper som är mest utsatta för våld.

Figur 14 Andel som har blivit utsatta för våld eller hot om våld år 2007, procent

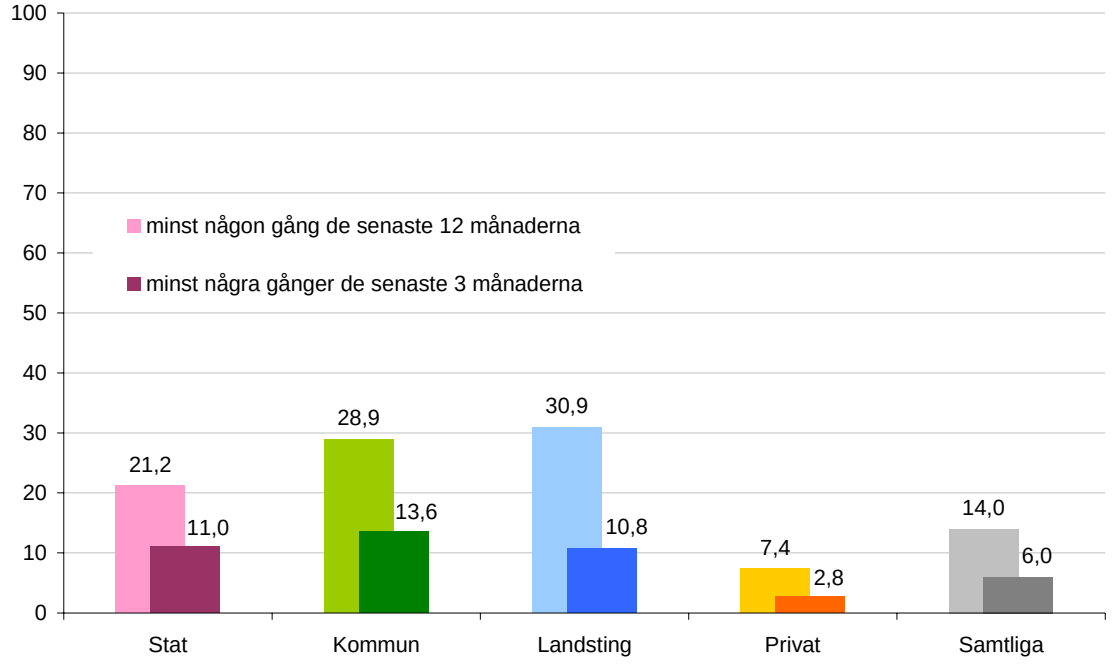

Inom stat och landsting är det män som i större utsträckning utsätts för våld eller hot om våld medan det i kommunerna och privat sektor är kvinnor som är mest utsatta. I staten skiljer det cirka fyra procentenheter mellan andelen kvinnor och män som svarar att de blivit utsatta för våld eller hot om våld under de senaste 12 månaderna (se figur 11 och 12). De statsanställda männens relativt sett utsatta situation avspeglas också i att en större andel än bland samtliga sysselsatta var indragna i en konflikt under de senaste 12 månaderna med andra personer som exempelvis patienter, kunder, elever, studenter och klienter.

Andelen anställda inom staten som under de senaste 12 månaderna varit utsatta för hot eller hot om våld har varit ganska oförändrad under den period som frågan har funnits med i undersökningen, 1995–2007. Andelen har varierat mellan som lägst 20 och som högst 22 procent.

Systematiskt arbetsmiljöarbete vanligare på statliga arbetsplatser

Systematiskt arbetsmiljöarbete innebär bland annat att arbetsgivaren regelbundet undersöker arbetsförhållandena och bedömer riskerna för ohälsa eller olycksfall i arbetet och att arbetsgivaren omedelbart eller så snart det är praktiskt möjligt genomför de åtgärder som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall. Svaren visar att statligt anställda i betydligt högre grad erfar att det på arbetsplatsen bedrivs ett systematiskt arbetsmiljöarbete och att arbetsmiljöbrister åtgärdas i högre grad än på arbetsmarknaden i stort. Skillnaderna är signifikanta.

I arbetsmiljölagstiftningen (AML) 3 kap. 2a § finns krav på att samtliga arbetsplatser i landet ska bedriva ett systematiskt arbetsmiljöarbete. Ett nekande svar på frågan behöver troligen inte alltid betyda att ett arbetsmiljöarbete inte förekommer utan kan i vissa fall indikera att respondenten inte har kännedom om ett sådant.

Andelen av de statsanställda som känner till att de har tillgång till företagshälsovård är oförändrat från den senaste undersökningen år 2005. I staten har alla anställda enligt avtal tillgång till företagshälsovård men denna information har inte nått ut till alla statsanställda. Företagshälsovården är en oberoende expertresurs för arbetsmiljö och rehabilitering där bland annat sjuksköterskor, läkare, skyddsingenjörer, psykologer och sjukgymnaster arbetar.

Tabell 4 Omfattning av arbetsmiljöarbete på arbetsplatserna samt andel som har tillgång till företagshälsovård år 2007, procent

	Statligt anställda	Samtliga sysselsatta
Systematiskt arbetsmiljöarbete pågår på arbetsplatsen	71,7*	53,3
Arbetsmiljöbrister åtgärdas alltid/för det mesta	78,4*	69,1
Arbetsmiljöbrister åtgärdas för det mesta inte/aldrig	18,4*	23,5
Har tillgång till företagshälsovård	87,3*	65,4

* Skillnaden mellan värdet för statligt anställda och värdet för alla sysselsatta är statistiskt signifikant.

Statsanställda något mer optimistiska om sina framtidsutsikter än tidigare

Andelen statsanställda som anser det lätt att få ett likvärdigt jobb utan att flytta har ökat. Här var resultaten avsevärt mer positiva år 2007 än år 2005. Ökningen bland statligt anställda och samtliga anställda är ungefär lika stor och uppgår till nästan tio procentenheter.

År 2007 ansåg drygt 40 procent av samtliga sysselsatta att de var relativt attraktiva på arbetsmarknaden, av de statligt anställda uppgick motsvarande andel till 27 procent, vilket är närmare 14 procentenheters skillnad. Motsvarande andel för de övriga sektorerna var 41 procent av de privatanställda, 40 procent av kommunanställda och 42 procent av de landstingsanställda. En förklaring till de stora skillnaderna mellan statligt anställda och övriga arbetsmarknadssektorer kan vara att den statliga sektorn bara är drygt fem procent av arbetsmarknaden och att de statsanställda därmed i större utsträckning anser att det inte finns så många likvärdiga arbeten överhuvudtaget tillräckligt nära bostaden.

I den föregående undersökningen år 2005 fanns en negativ tendens med ökad oro bland statsanställda inför sin framtid. Denna tendens är i undersökningen för år 2007 bruten. Jämfört med år 2005 har andelen statligt anställda, som anser att ett hot om permittering eller uppsägning föreligger minskat med en procentenhet och uppgick år 2007 till 20 procent. Minskningen är inte signifikant. Andelen statsanställa som anser att ett hot om permittering eller uppsägning föreligger var ungefär lika stor i tidigare undersökningar år 1995–1999. Andelen som anser att det föreligger hot om permittering eller uppsägning är större för statsanställda än för samtliga anställda.

Framtidstro korrelerar normalt med utbudet på arbetsmarknaden och konjunkturen och resultatet bör tolkas med det i baktanke.

Figur 15 Andel som tror sig lätt få ett likvärdigt arbete utan att behöva flytta samt som uppger att det finns risk för permittering / uppsägning 1993–2007, procent

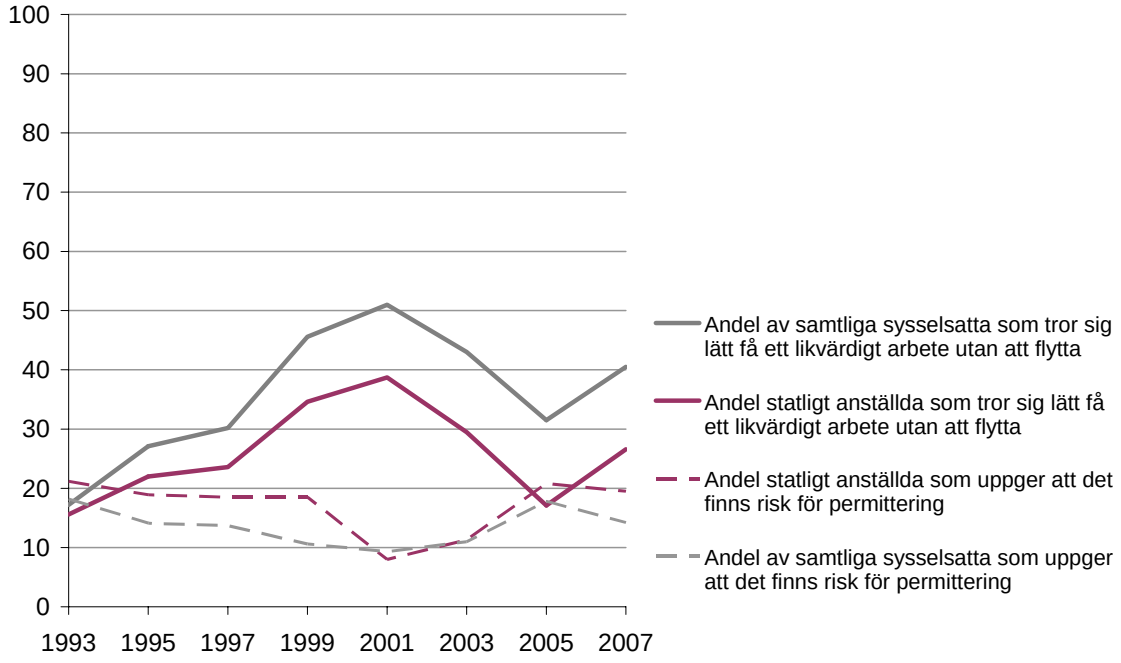

Bilaga 1 Arbetsmiljöundersökningen

På uppdrag av Arbetsmiljöverket (AV) genomför Statistiska centralbyrån (SCB) vartannat år en arbetsmiljöundersökning. Arbetsmiljön 2007 är en del av Sveriges officiella statistik och rapporten publicerades nyligen av AV och SCB (Arbetsmiljöstatistisk rapport 2008:4). SCB har sedan 1989 gjort löpande undersökningar om arbetsförhållandena inom svenskt arbetsliv genom att vartannat år ställa frågor till 10 000 – 15 000 personer. Frågorna i Arbetsmiljöundersökningen 2007 ställdes som tilläggsfrågor i SCB:s Arbetskraftsundersökningar (AKU) under oktober-december 2007 och via enkäter som skickades till dem som svarat på tilläggsfrågorna och sagt att de också vill svara på enkäten.

Resultaten för samtliga i undersökningen ingående frågor finns redovisade i ursprungsrapporten både på totalnivå och för kvinnor och män efter tre åldersgrupper. I ursprungsrapporten finns ett urval av frågorna efter en relativt detaljerad yrkes- och näringsgrensindelning samt efter socioekonomisk indelning. Dessa indelningar är möjliga genom utnyttjandet av uppgifter som samlats in i AKU. Urval av frågor för den mer detaljerade redovisningen har gjorts i samråd mellan AV och SCB.

För att få en bild av hur de statsanställda upplever sin arbetsmiljö har SCB på Arbetsgivarverkets uppdrag delat upp resultatet från arbetsmiljöundersökningen mellan statlig, primärkommunal, landstingskommunal och privat sektor samt mellan kvinnor och män. I undersökningen är affärsdrivande statliga verk redovisade i den privata sektorn. Trots det relativt omfattande antalet svarande är redovisningsgrupperna små och en ytterligare uppdelning på åldersgrupp eller yrkesgrupp skulle medföra stor osäkerhet i resultaten.

Arbetsmiljöundersökningen omfattar cirka 130 frågor inom olika områden. I denna rapport presenteras endast ett urval av frågorna för att belysa arbetsmiljön i statlig sektor. I en del intressanta fall presenteras även hur svaren har utvecklats över tid och skillnaderna mellan kvinnor och män. Frågor om användning av vissa maskiner, fysiskt tungt arbete och exponering av fysikaliska och kemiska faktorer har valts bort till förmån för frågor om den psykosociala arbetsmiljön och upplevelsen av det egna arbetet.

Tabell 7 nedan beskriver respondenternas fördelning på arbetsmarknadens sektorer. Under år 2007 var fördelningen mellan anställda kvinnor och män i staten 50 procent kvinnor och 50 procent män. Detta stämmer väl med andelen statsanställda respondenter i undersökningen som är 49 procent kvinnor och 51 procent män.

Tabell 5 Respondenterna i arbetsmiljöundersökningen år 2007 uppdelat på kön och arbetsmarknadssektor

	Män		Kvinnor		Samtliga	
Sektor	**Antal**	**Andel**	**Antal**	**Andel**	**Antal**	**Andel**
Statlig	290	5,4	277	5,3	567	5,4
Kommunal	408	7,6	1 714	32,9	2 122	20,0
Landstingskommunal	127	2,4	547	10,5	674	6,4
Privat	4 565	84,7	2 669	51,3	7 234	68,3
Samtliga sysselsatta	5 390	100,0	5 207	100,0	10 597	100,0

Rapportserie 2008:3

Box 3267, 103 65 Stockholm
Telefon 08-700 13 00, Fax 08-700 13 40
www.arbetsgivarverket.se

Arbetsgivarverket